

ภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ของประเทศไทย

Wisdom in Youth Adult Fiction by Southern Writers of Thailand

วัชรนันท์ ชูทัพ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ (2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยศึกษาจากวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้จำนวน 14 เรื่อง การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยด้านภูมิปัญญา พบว่า ภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้สามารถจำแนกได้ 2 ด้าน คือ (1) ด้านวิถีความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ นักเขียนภาคใต้ได้นำเสนอภูมิปัญญาด้านการตั้งถิ่นฐาน ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านการสร้างระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน และภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน (2) ด้านความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม นักเขียนภาคใต้ได้นำเสนอภูมิปัญญาด้านประเพณีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านการแสดงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านการเล่นของเด็ก ภูมิปัญญาด้านนิทานพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา, วรรณกรรมเยาวชน, นักเขียนภาคใต้

Abstract

In this thesis, the researcher studies (1) wisdom as depicted in young adult fiction by southern writers. The researcher also examines (2) changes in the understanding of wisdom in the south flowing from the government's proclamation of the National Economic and Social Development Plan. In this qualitative research investigation, the researcher studied 14 specimens of young adult fiction by southern writers and presented the findings descriptively.

In regard to wisdom, it was found that wisdom in young adult fiction by Southern writers could be divided into two aspects: (1) ways of living and occupation: Southern writers presented wisdom in the aspects of settlement, local architecture, fostering of relationships and the patronage system, earning a living; local foods and herbs; and (2) beliefs, traditions, arts and literary works: Southern writers presented

---

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

wisdom in the aspects of local tradition, local performances, local handicrafts, children's toys, folk-tales, and beliefs in behavior perceived as proper.

Keyword: Wisdom, Youth Adult Fiction, Southern Writers

บทนำ

ภูมิปัญญาของคนไทยมีมาคู่กับคนในสังคมแล้วหยั่งรากลงในพื้นถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญานี้เกิดจากกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปใช้แล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ได้แก่ (1) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนา มีความศรัทธาต่อภูมิปัญญาประเภทจิตนิยมมากกว่าวัตถุนิยม จึงตระหนักถึงคุณค่าเหนือกว่าการเพิ่มมูลค่า (2) งอกงามและพัฒนามาจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบจดจำทำตาม ภูมิปัญญาส่วนใหญ่จึงเกิดจากจารีตประเพณีของความอ่อนน้อมถ่อมตน (3) ฐานคิดของคนไทยมีลักษณะเป็นธรรมชาติ มองว่าธรรมชาติกับมนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน และแลเห็นว่ามนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาอาศัย (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2546, หน้า 16) ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของคนในท้องถิ่นที่ได้จากประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้สั่งสมของบรรพบุรุษแล้วถ่ายทอด สืบทอด จากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญ คือ (1) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน (2) มีลักษณะผสมผสาน (3) มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ (4) เน้นการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมและพฤติกรรมมนุษย์ (5) เน้นพฤติกรรมกลุ่มของหน่วยทางสังคมและสถาบัน (เกิดชาย ช่วยบำรุง, 2554, หน้า 46) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นรากของความเป็นไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้เป็นองค์ความรู้ของคนในพื้นที่ภาคใต้ ภูมิปัญญานี้เกิดขึ้นเพราะคนในชุมชนใช้สติปัญญาเชื่อมโยงเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาในภาคใต้จึงมีอยู่มากมาย โดยแต่ละอย่างกำเนิดขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ที่ต่างกัน กลุ่มคนในท้องถิ่นได้บันทึกภูมิปัญญาในภาคใต้ไว้ทั้งในวรรณกรรมพื้นบ้านและวรรณกรรมปัจจุบัน

งานเขียนยุคปัจจุบันที่บันทึกภูมิปัญญาในภาคใต้เอาไว้ คือ วรรณกรรมเยาวชน นักเขียนภาคใต้ ซึ่งเป็นปัญญาชนของท้องถิ่นได้บันทึกภูมิปัญญาไว้ในลักษณะจำลองภาพวิถีพื้นบ้านแล้วแทรกภูมิปัญญาย่อย ๆ ไว้ในวิถีความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม

วรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ที่ผลิตขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2521-2531 คือ ตัวอย่างวรรณกรรมที่สะท้อนภาพวิถีพื้นบ้าน โดยคนในพื้นที่ ช่วงเวลานี้วรรณกรรมที่มีเนื้อหากว่าถึงวิถีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของนักเขียนภาคใต้กำลังเฟื่องฟู ซึ่งอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ถึง ฉบับที่ 6 ผลงานของนักเขียนกลุ่มนี้ ได้แก่ บองหลา เด็กข้างเขา เด็กชายเล เป็นต้น ได้สะท้อนสังคมภาคใต้ 2 ลักษณะ คือ (1) สะท้อนสังคมภาคใต้ในรูปวิถีดั้งเดิมตามสารัตถะด้านคติชนวิทยาที่มุ่งให้ความสำคัญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสะท้อนภาพผ่านวิถีความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม ในลักษณะยกย่องเชิดชูและเห็นคุณค่าของระบบวิถีชีวิตพื้นบ้านเพราะมองว่าสิ่ง

เหล่านี้เป็นจิตวิญญาณของชุมชน (2) สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ที่เกิดจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นักเขียนภาคใต้มองว่าความทันสมัยต่าง ๆ ที่หลั่งไหลเข้าสู่สังคมชนบทคือตัวกักร่อนภูมิปัญญาพื้นบ้านให้ลดบทบาทและคุณค่าลง วิถีชุมชนจึงล่มสลายซึ่งเท่ากับว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ต้องสูญสิ้นด้วย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้ อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ถึง ฉบับที่ 6 ทั้งนี้เพื่อจะให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของระบบวิถีพื้นบ้าน เกิดสำนึกร่วมในปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนนำภูมิปัญญามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสังคมในยุคปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน คือ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนองานวิจัย

รวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หลักฐานทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยลำดับขั้นตอนได้ดังต่อไปนี้ (1) รวบรวมวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ที่มีเนื้อหากล่าวถึงภูมิปัญญาในภาคใต้จำนวน 14 เรื่อง เป็นผลงานการประพันธ์ของ จรรยา ชูสุวรรณ จำลอง ผึ้งชลจิตร ชลลดา ปะการัง เตือนใจ บัวคลี่ ประสิทธิ์ มุสิกเกษม พนม นันทพฤกษ์ ไพบุลย์ พันธุ์เมือง มานพ แก้วสนิท สว่าง คงยก สยามพร บุตรนา และอุดร บวรสุวรรณ (2) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ (3) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา (4) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. วิเคราะห์ภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพ
2. วิเคราะห์ภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้อันเนื่องมาจากความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม
3. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ถึง ฉบับที่ 6
4. สรุปผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์ เพื่อเสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง และตีพิมพ์เป็นบทความในวารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี 4 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558) เพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน ผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จากการศึกษาเอกสารในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่าภูมิปัญญาภาคใต้ในวรรณกรรมเยาวชนนั้นสามารถจำแนกได้ 2 ด้าน คือ ด้านวิถีความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพกับด้านความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม ซึ่งปรากฏรายละเอียด ดังนี้

ด้านวิถีความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ

จากการศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ด้านวิถีความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ พบว่า นักเขียนภาคใต้นำเสนอภูมิปัญญาไว้ 6 ด้าน คือ

ภูมิปัญญาด้านการตั้งถิ่นฐาน พนม นันทพฤกษ์ (2540) นำเสนอไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ดงคนดี” ว่า บรรพชนชาวใต้จะสำรวจหาพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อาหารอุดมสมบูรณ์เป็นทำเล ในการตั้งถิ่นฐาน การตั้งรกรากจะใช้ภูมิปัญญาในการเปลี่ยนป่าให้เป็นนาหรือการแปลงสภาพพื้นที่ป่าทึบให้เป็นแหล่งทำกินถาวร การจับจองพื้นที่ของกลุ่มคนได้ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นชุมชนหมู่บ้านขึ้นแล้วใช้พุทธศาสนาสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นกับชุมชน หมู่บ้าน การเรียกชื่อบ้านนามเมืองจะเรียกตามตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะที่ปรากฏ ตามความรู้สึกที่พบเห็น และตามสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย การผูกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นหรือชุมชนขึ้นมาบอกเล่า เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังรักในถิ่นฐานบ้านเกิดและเทิดถือนเหล่ากอ

ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน จรรยา ชูสุวรรณ (2553) มานพ แก้วสนิท (2546) และพนม นันทพฤกษ์ (2540) นำเสนอเรื่องเรือนไทยภาคใต้กับศาลากลางหน สถาปัตยกรรมพื้นบ้านนี้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการจัดสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ การเลือกทำเลที่ตั้งของศาลากลางหนให้รองรับการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างแท้จริง การออกแบบรูปทรงของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศ การแบ่งสัดส่วนของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและประโยชน์ใช้สอย

ภูมิปัญญาด้านการสร้างระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา ไพบุลย์ พันธุ์เมือง (2531) นำเสนอว่าการแลกเปลี่ยนเป็นภูมิปัญญาที่คนภาคใต้นำมาใช้แก้ปัญหาเกี่ยวกับระบบการผลิตของชุมชนที่มีความเฉพาะจนทำให้ชุมชนภาคใต้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเบ็ดเสร็จ ไปสู่รูปแบบการพึ่งพาอาศัย ระบบนี้จึงใช้แก้ปัญหาด้านข้อจำกัดของภูมิศาสตร์ ชลลดา ปะการัง (2547) นำเสนอว่า การผูกเกลือกคือวิถีปฏิบัติที่คน

ภาคได้นำมาใช้ผูกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มคนให้เกิดความใกล้ชิดแนบแน่น และกำหนดวิถีปฏิบัติให้เกิดความลึกซึ้งกว่าปกติ โดยคู่เกลอหรือญาติพี่น้องของคู่เกลอจะแต่งงานกันไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นพี่น้องกันแล้ว พนม นันทพฤกษ์ (2525; 2540) นำเสนอว่า การกินงานและการกินวานเป็นระบบพึ่งพาช่วยเหลือที่คนภาคได้นำมาใช้ผ่อนแรงแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน ระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพานี้ได้สร้างเครือข่ายชุมชนขึ้น ซึ่งในอดีตชาวบ้านภาคใต้ใช้ในการเรียกร้อง ต่อสู้ ต่อรอง กับอำนาจรัฐ

ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ นักเขียนภาคใต้กล่าวถึงอาชีพทำนาว่า กระบวนการทำนาได้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการฝึกสัตว์ขึ้นมาใช้งาน การคิดค้นคำขึ้นใช้สื่อสารกับสัตว์ การนำไม้พื้นเมืองมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น แกะ เครื่องไถ ไม้สั๊ก สาแหรก ฯลฯ การนำการออกปากกินวานเข้ามาช่วยในกระบวนการทำนาเพื่อผ่อนแรงและให้งานเสร็จทันกาล นอกจากนี้นักเขียนภาคใต้ยังนำเสนอภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน อาทิ การเลือกวิธีปลูกข้าวและสายพันธุ์ข้าวมาปลูกให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ การปักดำโดยเว้นระยะห่างเพื่อให้ต้นข้าวแตกกอสมบูรณ์ การทำขวัญข้าวก่อนลงมือเกี่ยวเกี่ยวเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจและทำให้รู้สึกปลอดภัยตลอดช่วงฤดูเกี่ยวเกี่ยว การเก็บข้าวด้วยแกะ โดยเลือกเก็บเฉพาะรวงข้าว เพื่อให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ การขนย้าย และการนำมาจัดเรียงบนลอมข้าว

ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน นักเขียนภาคใต้นำเสนอองค์ความรู้ของคนภาคใต้ ในการนำพืชพื้นเมืองมาผ่านกรรมวิธีเคี้ยวหมักดองเพื่อทำเครื่องปรุงรส การนำทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาคัดสรร ผลิตปรุงแต่ง เป็นอาหารประเภทต่าง ๆ การรับประทานผักเหนาะ การทำน้ำตาลเมา การถนอมอาหารด้วยการหมักดอง เพื่อเก็บรักษาอาหารไว้รับประทานนอกฤดูกาลหรือช่วงขาดแคลน และเพื่อนำไปประกอบอาหารให้มีความหลากหลายขึ้น

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้าน จรรยา ชูสุวรรณ (2553) เตือนใจ บัวคลี่ (2538) ไพบุลย์ พันธุ์เมือง (2531) และประสิทธิ์ มุสิกเกษม (2537) นำเสนอไว้ในวรรณกรรมเยาวชนว่า คนภาคใต้จะนำสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้บำรุงร่างกายและใช้บำบัดโรค โดยนำเอาส่วนต่าง ๆ ของพืชพื้นเมือง อาทิ ใบ ดอก ผล มาใช้ประโยชน์ทางยา อันแสดงถึงการพึ่งพาตนเองในด้านการรักษาพยาบาล

ด้านความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม

จากการศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ด้านความเชื่อ ประเพณีศิลปะ และวรรณกรรม พบว่า นักเขียนภาคใต้เสนอภูมิปัญญาไว้ 6 ด้าน คือ

ภูมิปัญญาด้านประเพณีพื้นบ้าน นักเขียนภาคใต้กล่าวถึงประเพณีพื้นบ้านภาคใต้ 5 ประเภท คือ ประเพณีให้ทานไฟ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีลากพระ และประเพณีรวบขวัญข้าว ประเพณีพื้นบ้านนี้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนภาคใต้ในการประยุกต์วิธีทำบุญให้เข้ากับฤดูกาล การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติของประเพณีให้สอดคล้องเข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ การนำพิธีกรรมความเชื่อมาเป็นกุศโลบายในการปลูกฝังให้คนทำความดีละเว้นความชั่ว มีคุณธรรมจริยธรรม รักในถิ่นฐานบ้านเกิด และเห็นคุณค่าของการพักผ่อน ประเพณีพื้นบ้านจึงมีความสัมพันธ์กับสังคม ชีวิต มีบทบาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

จิตใจ เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรม เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน

ภูมิปัญญาด้านการแสดงพื้นบ้าน อูคร บวรสุวรรณ (2521) กับ จรรยา ชูสุวรรณ (2553) กล่าวถึงการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ 2 ประเภท คือ หนึ่งตะลุงกับโนรา การแสดงพื้นบ้านนี้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนภาคใต้ ในการสร้างตำนานความเป็นมาของหนังตะลุงโนรา เพื่อให้เกิดการเชื่อถ้อยยอมรับ ใช้เพื่อปลุกฝังความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพชนและครูบาอาจารย์ ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์องค์ประกอบของหนังตะลุงโนรา บทบาทสำคัญในการให้ความบันเทิง การมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชนนี้ได้ทำให้ หนังตะลุงโนรา เป็นสื่อบันทึกสังคมวัฒนธรรมภาคใต้เอาไว้

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน นักเขียนภาคใต้กล่าวถึงหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือกสิกรรม และสิ่งของเบ็ดเตล็ด หัตถกรรมพื้นบ้านนี้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการนำไม้พื้นเมืองมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของต่าง ๆ เพื่อใช้สอยประโยชน์และอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต การพัฒนาด้านรูปแบบให้รองรับการใช้งานที่หลากหลาย ความคิดสร้างสรรค์นี้อยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย สอดคล้องเข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพการดำรงชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม หัตถกรรมพื้นบ้านจึงสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของคนพื้นถิ่นด้วย

ภูมิปัญญาด้านการเล่นของเด็ก นักเขียนภาคใต้นำเสนอว่าการเล่นประเภทต่าง ๆ ได้ช่วยพัฒนาทักษะให้กับเด็กทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม และได้สะท้อนถึงภูมิปัญญาของเด็กในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์และสังคม การประดิษฐ์อุปกรณ์การเล่นจากวัสดุที่อยู่ใกล้ตัว การนำเอาวิถีพื้นบ้านมาเลียนแบบหรือมาสร้างบรรยากาศเพื่อให้การเล่นลึกลับยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาด้านนิทานพื้นบ้าน พนม นันทพฤษ (2540) นำเสนอนิทานพื้นบ้านภาคใต้ประเภทนิทานคติไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ดงคนดี” นิทานพื้นบ้านนี้แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนภาคใต้ในการผูกเรื่องราวจนเพื่อใช้อบรม สั่งสอน บุตรหลาน ซึ่งกระบวนการนี้ต้องอาศัยความรู้ ความคิด จินตนาการ ทั้งของผู้เล่าและผู้ฟัง นอกจากนี้นิทานพื้นบ้านยังเป็นเครื่องมือในการปลุกฝัง ค่านิยม ความคิด ความเชื่อของคนภาคใต้จากรุ่นสู่รุ่น เป็นเครื่องกระชับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนให้เกิดความใกล้ชิดแนบแน่น ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่สำคัญสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ด้วย

ภูมิปัญญาด้านความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร มานพ แก้วสนิท (2546) เตือนใจ บัวคลี (2538) และ จรรยา ชูสุวรรณ (2553) นำเสนอไว้ในวรรณกรรมเยาวชนว่า ความเชื่อด้านจริยวัตรเป็นกลวิธีการสอนอย่างแยบยลของคนโบราณ เป็นภูมิปัญญาที่คนภาคใต้ใช้เพื่อปลุกฝังและควบคุมความประพฤติของบุคคลให้เป็นไปตามค่านิยมของสังคมภาคใต้ ความเชื่อต่าง ๆ นี้มีเหตุผลแฝงเร้นอยู่อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถ้าปฏิบัติแล้วจะให้ผลสอดคล้องกับทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อด้านจริยวัตรจึงส่งเสริมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น

ด้านการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้อันเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักเขียนภาคใต้นำเสนอว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้กรอบแนวคิดการทำให้เป็นเมือง การทำให้เป็นอุตสาหกรรม และระบบการศึกษา ทำให้สังคมวัฒนธรรมภาคใต้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน เตือนใจ บัวคลี (2538) นำเสนอว่ารูปแบบและจุดประสงค์ในการสร้างที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากเดิม เรือนไทยภาคใต้แบบดั้งเดิมเริ่มรับอิทธิพลจากรูปแบบสมัยใหม่ ที่เกิดจากการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งผู้ประกอบการใช้เป็นช่องทางในการแสวงหาผลกำไรบนที่ดินของชาวบ้าน ส่งผลให้สถาปัตยกรรมพื้นบ้านรูปแบบดั้งเดิมถูกรูปแบบสมัยใหม่กลืนหายไป องค์ความรู้ดั้งเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติจึงคลี่คลาย ชาวบ้านหันมานิยมรูปแบบบ้านที่เข้ากับยุคสมัยมากกว่าจะคำนึงถึงรูปแบบที่เข้ากับสภาพดิน ฟ้า อากาศ เช่นในอดีต

2. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพ นักเขียนภาคใต้นำเสนอว่าชาวบ้านภาคใต้นำเอาระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต คนชนบทหันไปพึ่งพาปัจจัยภายนอกแทนการพึ่งพาตนเอง ระบบการผลิตเปลี่ยนจากการผลิตแบบยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย ภูมิปัญญาที่อยู่ในวิถีการทำงานดั้งเดิมจึงหายไป

3. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาหารการกิน เตือนใจ บัวคลี (2538) นำเสนอว่า ธุรกิจร้านอาหารที่เข้ามาตั้งในพื้นที่ชนบทได้เข้ามาเปลี่ยนค่านิยมของคนในสังคม เปลี่ยนวิถีการบริโภคของคนชนบทให้หันไปสู่วิถีของคนเมือง กระบวนการถ่ายทอดสืบทอดภูมิปัญญาด้านอาหารการกินจึงเริ่มขาดตอนและค่อย ๆ หายไป

4. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการแสดงพื้นบ้าน พนม นันทพุกภัย (2525) กล่าวไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บองหลา” ว่า มีการนำเอาระบบการจัดการเชิงธุรกิจเข้ามาใช้บริหารจัดการการแสดงพื้นบ้าน โดยจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกแบบครบวงจร คนในสังคมจึงมีส่วนร่วมน้อยลง ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงลดลงด้วย

5. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน นักเขียนภาคใต้นำเสนอว่ามีการนำเอาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตที่สะดวกสบาย ตลาดเครื่องใช้ไฟฟ้า เหล็ก อะลูมิเนียม จึงเข้ามาแทนที่ของใช้พื้นบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านจึงถูกลดบทบาทและคุณค่าลง ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเมื่อไม่ได้รับการสืบทอดจึงหายไป

6. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเล่นของเด็ก มานพ แก้วสนิท (2554) กล่าวไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ชนบทที่รัก” ว่า มีการนำเอาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประดิษฐ์ของเล่นพลาสติก แล้วปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับกระแสนิยมของยุคสมัย เพื่อกระตุ้นความสนใจ โรงงานอุตสาหกรรม และระบบ

ธุรกิจ ที่หลังไหลเข้าสู่พื้นที่ชนบท ได้ทำให้ตลาดของเล่นสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่ของเล่นพื้นบ้าน ของเล่นพื้นบ้านจึงคลี่คลายความนิยมและหายไปพร้อมกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

7. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านนิทานพื้นบ้าน พนม นันทพฤกษ์ (2540) กล่าวไว้ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “คงคนดี” ว่า มีการนำเอาระบบเทคโนโลยีเข้ามาบันทึกนิทานพื้นบ้านให้อยู่ในรูปของหนังสือหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ถึงแม้ความเจริญและยุคสมัยจะทำให้ภาพผู้เล่านั่งเล่านิทานให้หลานฟังหายไป แต่การบันทึกในรูปแบบใหม่นี้ก็ได้ช่วยต่ออายุนิทานพื้นบ้าน เรื่องเล่าพื้นบ้าน ให้ยืดยาวออกไป

การศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ ผู้วิจัยยังพบอีกว่า ศิลปะการประพันธ์ก็มีความสำคัญในการทำให้ผู้อ่านเข้าถึงความเป็นพื้นบ้านได้อย่างลึกซึ้ง ถึงแม้ประเด็นนี้ไม่ได้อยู่ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย แต่เพื่อให้การศึกษากระจ่างชัด จึงขอกล่าวเพิ่มเติมด้านศิลปะการประพันธ์ที่นักเขียนภาคใต้นำมาใช้ในการนำเสนอภูมิปัญญาและการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้

ด้านศิลปะการประพันธ์

วรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้มีเนื้อหากล่าวถึงท้องถิ่นภาคใต้ โดยคนพื้นถิ่นเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราว ในลักษณะจำลองภาพวิถีชีวิตให้เห็นความเป็นอยู่ของผู้คนสภาพสังคมวัฒนธรรม และระบบภูมิปัญญาที่แฝงเร้นอยู่กับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน การนำเสนอเนื้อหาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ

1. นักเขียนภาคใต้นำเสนอเนื้อหาในลักษณะนำเอาประสบการณ์ชีวิตในช่วงวัยเด็กมาบอกเล่าในด้านวิถีความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม นักเขียนที่นำเสนอผลงานลักษณะนี้ คือ ประสิทธิ์ มุสิกเกษม นำเสนอไว้ในเรื่อง “ชีวิตบ้านป่า” ไพฑูรย์ พันธุ์เมือง นำเสนอไว้ในเรื่อง “ไม้เท้าสีชมพู” และเตือนใจ บัวคลี่ นำเสนอไว้ในเรื่อง “เด็กข้างเขา” เนื้อหาของวรรณกรรมกลุ่มนี้จึงสะท้อนวิถีพื้นบ้านภาคใต้อย่างเข้มข้น พร้อมทั้งแทรกเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยในวิถีชีวิตชาวบ้านไว้ในเนื้อหาของวรรณกรรม การนำเสนอด้านภูมิปัญญาในภาคใต้จะกระจัดกระจายอยู่ภายในหัวข้อย่อย ปรากฏประเด็นเล็กประเด็นน้อยที่สามารถต่อยอดความรู้ออกไปได้ เมื่ออ่านวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนกลุ่มนี้ ผู้อ่านจึงได้สัมผัสกับกลิ่นอายความเป็นท้องถิ่นภาคใต้แท้ ๆ

2. นักเขียนภาคใต้นำเสนอเนื้อหาโดยสืบค้นข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการเขียน เช่น สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ถ้าเป็นคำศัพท์เฉพาะถิ่นจะยึดหลักการเขียนตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นักเขียนที่นำเสนอผลงานลักษณะนี้คือ จรรยา ชูสุวรรณ นำเสนอไว้ในเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” มานพ แก้วสนิท นำเสนอไว้ในเรื่อง “ชนบทที่รัก” และอุตร บวรสุวรรณ นำเสนอไว้ในเรื่อง “เรื่องจากคุณปู่” เนื้อหาของวรรณกรรมกลุ่มนี้จะมุ่งให้ความรู้ด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนภาคใต้รูปแบบการเขียนจึงคล้าย ๆ สารคดี การนำเสนอด้านภูมิปัญญาในภาคใต้จึงอยู่เป็นกลุ่มก้อนในหัวข้อย่อยอย่างชัดเจน การนำข้อมูลจากวรรณกรรมมาใช้ประกอบการวิเคราะห์จึงทำได้ง่าย แต่ประเด็นย่อยที่นำไปสู่

การต่อ ยอดความรู้เพิ่มเติมมีน้อย การอ่านวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนกลุ่มนี้ ผู้อ่านจึงได้รับความรู้ไม่แตกต่างไปจากเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วไป

3. นักเขียนภาคใต้นำเสนอเนื้อหาในลักษณะนำเอาประสบการณ์ชีวิตและการสืบค้นข้อมูลมาผสมผสานปนอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมอย่างกลมกลืน นักเขียนที่นำเสนอผลงานลักษณะนี้คือ พนม นันทพฤกษ์ นำเสนอไว้ในเรื่อง “บองหลา” จำลอง ผึ้งชลจิตร นำเสนอไว้ในเรื่อง “ขนาน้อยกลางทุ่งนา” การอ่านวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนกลุ่มนี้ ผู้อ่านจึงได้รรถรสทางภาษาอรรถเนื้อหา ขณะเดียวกันก็ได้สัมผัสกับวิถีพื้นบ้านและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครไปพร้อม ๆ กัน

การนำเสนอด้านการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในภาคใต้นั้นเนื่องมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักเขียนภาคใต้นำเสนอไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. นักเขียนภาคใต้นำเสนอให้เห็นช่วงรอยต่อการหายไปของภูมิปัญญาในภาคใต้ โดยนำเสนอผ่าน “การทำนา” นักเขียนภาคใต้นำเสนอให้เห็นว่าเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ระบบโรงสีได้เข้ามาแทนที่การตำข้าวและครกสีข้าว ควายเหล็กได้เข้ามาแทนที่การใช้วัวควายไถนา ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่ปุ๋ยคอก ระบบการว่าจ้างด้วยเงินตราได้เข้ามาแทนที่การออกปากกินวาน ภูมิปัญญาที่เคยอยู่ในวิถีชาวบ้านจึงหายไป การนำเสนอข้อมูลลักษณะนี้ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้อยู่คนแรก ๆ ที่สร้างสรรค์ผลงานจากประสบการณ์

2. นักเขียนภาคใต้นำเสนอถึงปัญหาที่เกิดขึ้นชนบทภาคใต้ เมื่อสังคมวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง นักเขียนภาคใต้นำเสนอถึงปัญหาของการทำนา เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาทุ่ง หอย ปู ปลา ลดจำนวนลง ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ชาวนาภาคใต้อาจไม่สามารถสู้กับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นได้ ก็เลิกล้มการทำนาหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ บางส่วนได้อพยพย้ายถิ่นฐานไปหางานทำในเมือง ผลที่ตามมา คือ เกิดแหล่งเสื่อมโทรม อาชญากรรม ยาเสพติด การพนัน สังคมแบบตัวใครตัวมัน และในที่สุดเมื่อวิถีแบบดั้งเดิมไม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาที่เคยอยู่ในวิถีชาวบ้านก็หายไป ทั้งนี้เพราะเริ่มขาดซึ่งผู้สืบทอด จะเห็นว่าปัญหาดังกล่าวเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาภูมิปัญญาในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้เป็นการศึกษาในลักษณะนำเอาความรู้ด้านคติชนวิทยาและด้านสังคมวิทยาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนภาคใต้ การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเชิงบูรณาการ ดังนั้นควรมีการนำเอาความรู้ในศาสตร์อื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาวิเคราะห์วรรณกรรมกลุ่มนี้เพื่อให้ได้แง่มุมใหม่ ๆ หรือศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมของภูมิปัญญาและภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น นอกจากนี้อาจนำวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ มาศึกษาด้านอัตลักษณ์และตัวตนที่แสดงถึงความเป็นปักษ์ใต้จากวรรณกรรม

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา ชูสุวรรณ. (2553). *บ้านชายทุ่ง*. กรุงเทพมหานคร: นานามีบุ๊กส์พับลิเคชั่นส์.
- จำลอง ผึ้งชลจิตร. (2534). *ขนานน้อยกลางทุ่งนา*. กรุงเทพมหานคร: ต้นหมาก.
- ชลลดา ปะการัง. (2547). *เด็กชายเล*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชุมชนไทย.
- เดือนใจ บัวคลี่. (2538). *เด็กข้างเขา*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประสิทธิ์ มุสิกเกษม. (2537). *ชีวิตบ้านป่า*. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก.
- พนม นันทพฤกษ์. (2525). *บองหลา*. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.
- พนม นันทพฤกษ์. (2540). *ดงคนดี*. กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร.
- ไพบุลย์ พันธุ์เมือง. (2531). *ไม้เท้าสีชมพู*. กรุงเทพมหานคร: บางหลวง.
- มานพ แก้วสนิท. (2546). *เด็กน้อยแห่งท้องทุ่ง*. กรุงเทพมหานคร: ชารอักษร.
- มานพ แก้วสนิท. (2554). *ชนบทที่รัก*. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. (2546). เนื้อแท้เจ้าคือพวงภูมิปัญญาถึงต่างชื่อต่างภาษาใกล้ไกลเคียงหาข้อมคือกัน. ใน *ภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานพัฒนาไทย*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- อุดร บวรสุวรรณ. (2521). *เรื่องจากคุณปู่*. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก.